

TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇÜN BELİRLEYİCİLERİNİN ANALİZİ

Arař. Gör. Dr. İrem ÇETİN*

Arař. Gör. Semih ÇETİN**

ÖZ

Türkiye 'de 1950 'lili yıllardan itibaren artış gösteren iç göçün kontrol altına alınıp azaltılmasına yönelik politikaların oluşturulabilmesi için, iç göçün belirleyicilerinin dikkatli bir şekilde ele alınması önem taşımaktadır. Bu çerçevede, çalışmada, Türkiye 'de iç göçün belirleyicilerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, Türkiye İstatistik Kurumu İstatiksel Bölge Birimleri Sınıflaması 2. Düzey (26 bölge) için 2008-2013 yılları verileri kullanılarak panel veri analizi yapılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre, kişi başı gelir ve eğitim hizmetleri göçü pozitif yönde etkilerken, tarım sektörü istihdam oranı ve enflasyon oranı göçü negatif yönde etkilemektedir. Diğer taraftan, işsizlik oranı ve sağlık hizmetlerinin göç üzerindeki etkisi ise istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Çalışmadan elde edilen sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye 'de iç göçün kontrol altına alınabilmesi için bölgeler arasındaki gelir farklılıklarının azaltılması, özellikle tarım sektörüne yönelik yatırım ve teşvik politikalarının uygulanması ve bölgeler arası dengesizliği azaltacak yönde eğitim politikalarının oluşturulması önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: İç Göç, Göçün Belirleyicileri, Panel Veri Analizi

JEL Sınıflandırması: R23, O15, C33

ANALYSIS OF THE DETERMINANTS OF INTERNAL MIGRATION IN TURKEY

ABSTRACT

It is important to address the internal migration determinants carefully in order to establish policies to control and reduce the internal migration, which has been increasing since the 1950's in Turkey. In this framework, this study aims to analyze the determinants of internal migration in Turkey. For this purpose, a panel data analysis has been carried out for 2nd Level (26 regions) Turkish Statistical Institute Statistical Region Units Classification by using the data between the years of 2008-2013. According to the results, per capita income and education services affect migration positively while employment rate of the agricultural sector and inflation rate affect migration adversely. On the

* Hacettepe Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, iremyendi@hacettepe.edu.tr

** Hacettepe Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, semihcetin@hacettepe.edu.tr

other hand, the impact of unemployment rate and health services on migration has been found statistically insignificant. Considering the results obtained from this study, reduction of income disparities between regions, the implementation of the investment and incentive policies particularly for the agricultural sector and establishment of educational policy in the direction to reduce the imbalance between regions are important in order to keep the internal migration under control in Turkey.

Key Words: *Internal Migration, Determinants Of Migration, Panel Data Analysis*

JEL Codes: *R23, O15, C33*

1. GİRİŞ

Türkiye’de ekonomik ve toplumsal dönüşümle birlikte özellikle 1950’lili yıllardan itibaren artış gösteren iç göç, nedenleri ve sonuçları dikkatli bir şekilde ele alınması gereken önemli bir sorunsal haline gelmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2015 yılı sonuçlarına göre, Türkiye’de nüfusun %64.9’u doğduğu ilden farklı bir ilde ikamet etmektedir. 2016 yılında, Türkiye’de 2 milyon 619 bin kişi iller arasında göç ederken, göç eden nüfusun yaklaşık %50’sini 15-29 yaş arası genç nüfus oluşturmaktadır (TÜİK, ADNKS 2016). Türkiye’de göç eden nüfusun %26.6’sı iş bulmak, iş değişikliği ya da tayin, %22.6’sı eğitim nedeniyle, %41.5’i ise hanedeki fertlerden birine bağlı olarak göç etmektedir (TÜİK, Nüfus ve Konut Araştırması 2011).

Literatürde, başlangıçta göç tamamen ekonomik bir olgu olarak görülürken (Harris ve Todaro, 1970), daha sonraki dönemde göç, bir yatırım kararı olarak değerlendirilerek ekonomik ve ekonomik olmayan faktörlerin göç kararı üzerindeki etkisi ele alınmış (Sjaastad, 1962), ilişkiler ağının göç kararı üzerindeki önemi incelenmiş (Massey vd., 1993), göç, bireysel bir karardan çok aile kararı olarak analiz edilmiştir (Mincer, 1978; Stark, 1991). Türkiye’de iç göçün nedenlerine ilişkin çalışmalarda da ekonomik faktörlerin yanı sıra göç edilen bölgedeki kamu hizmetlerinin (Pazarlıoğlu, 1997; Gür ve Ural, 2004), göç eden bireylerin yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi özelliklerinin, sosyal ağların (Gedik, 1997; Filiztekin ve Gökhan, 2008) ve göç edilen bölgenin coğrafi konumunun (Gezici ve Keskin, 2005) göç kararı üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çerçevede, çalışmada, Türkiye’de son yıllarda iç göçün belirleyicilerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Türkiye’de iç göçün belirleyicilerini tespit edebilmek amacıyla, TÜİK İstatistiksel Bölge Birimleri Sınıflaması 2. Düzey (26 bölge) için 2008-2013 yılları verileri kullanılarak panel veri analizi yapılmıştır. Söz konusu analiz, veri kısıtı olduğu için 2008-2013 dönemi için yapılmış ve il düzeyi yerine bölge düzeyindeki veriler kullanılmıştır. Bu doğrultuda, çalışmanın ikinci bölümünde, öncelikle, literatürde yer alan göç teorileri ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, Türkiye’de iç göçün belirleyicilerine ilişkin ampirik çalışmalar üzerinde durulmuştur. Çalışmanın dördüncü bölümünde,

Türkiye’de, iç göçün belirleyicisi olduğu düşünülen kişi başına reel gelir, tarım sektörü istihdam oranı, enflasyon, işsizlik oranı, eğitim hizmeti ve sağlık hizmeti ile Türkiye’deki iç göç arasındaki ilişki ampirik olarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma genel bir değerlendirme ile son bulmaktadır.

2. TEORİK ÇERÇEVE

Göç teorilerine ilk önemli katkı Ravenstein (1885)’in “Göç Kanunları” çalışmasıyla yapılmıştır. Ravenstein, kendi döneminde William Farr tarafından ortaya konan göçün belirli kurallarla bağlı olmadığı, tesadüfi olarak gerçekleştiği görüşünün aksine, göçün belirli kurallara bağlı olduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede, Ravenstein; göç edenlerin çoğunun kısa mesafelere göç ettiğini, göç akımlarının yönünün endüstri merkezlerine doğru olduğunu, kırdan kente göç arttıkça boşalan kırsal alanlara daha uzak yerlerden göçün arttığını ve böylece göçün ülke içi bir yayılmaya neden olduğunu, kırsal bölgede yaşayanların göç etme eğiliminin kentlerde yaşayanlara göre daha yüksek olduğunu, kadınların daha çok kısa mesafelere göç etmeyi tercih ederken, erkeklerin daha uzak mesafelere göç ettiklerini ifade etmiştir (Kivisto ve Faist, 2010). Lee (1966), Ravenstein’in katkılarından yola çıkarak göç alan ve göç veren bölgedeki “itici ve çekici” faktörler çerçevesinde göç kararını analiz etmiştir. Neoklasik yaklaşım ise, göçü, ücret farklılığına dayandırarak açıklamaya çalışmıştır. Buna göre, emek arzının sermaye arzına göre görece düşük olduğu bölgelerde ücretler daha yüksek olurken, emek arzının sermaye arzına göre daha yüksek olduğu bölgelerde ücretler daha düşük olur. İki bölge arasındaki söz konusu ücret farkı, ücretlerin düşük olduğu bölgeden ücretlerin yüksek olduğu bölgeye doğru bir göç dalgasına sebep olur (Bauer ve Zimmermann, 1999:13). Göçün nedenlerini ücret farklılığına dayandıran söz konusu yaklaşım daha sonraki dönemde genişletilmiştir. Harris ve Todoro (1970), kır ve kent arasındaki göçü inceledikleri çalışmalarında, göçe mevcut ücretlerdeki farklılığın değil, beklenen ücretlerdeki farklılığın neden olduğunu ifade etmişlerdir. Harris ve Todoro (1970) modelinde göçün temel belirleyicisi, göç edilen bölgedeki işsizlik oranı ile ağırlıklandırılmış ücret farkı olarak ele alınmaktadır (Molho, 2013:528). Modelde, göç eden bireyin, kentlerdeki işsizliğe rağmen tamamen rasyonel bir karar aldığı kabul edilerek (Todaro ve Smith, 2012), klasik yaklaşımın tam istihdam varsayımı yerine eksik istihdamın olduğu varsayılmakta ve model gerçek dünyaya daha uygun hale getirilmektedir. Diğer taraftan, neoklasik yaklaşım farklı açılardan eleştirilmektedir. Buna göre, neoklasik göç teorisi piyasa başarısızlıklarını dikkate almamakta, göç eden birey ve toplumları homojen kabul etmekte, göçün maliyetini ve göçü etkileyen ekonomik olmayan nedenleri (örneğin; politikalar, kamu hizmetleri gibi) ele almamaktadır (Kurekova, 2010:4,7).

Sjaastad (1962), neoklasik yaklaşımın tersine, göçü, bireylerin sosyoekonomik özelliklerinin de etkili olduğu bir yatırım kararı olarak alan beşeri sermaye yaklaşımıyla, göç alanındaki en önemli çalışmalardan birini ortaya koymuştur. Bu yaklaşıma göre, bireyler kendi bireysel özelliklerini dikkate

olarak göç edilmesi muhtemel tüm potansiyel bölgelerde elde edilmesi beklenen getirinin bugünkü değerini ve göç etmenin maliyetini hesaplamakta, eğer göç etmenin beklenen getirisi, göç etmenin maliyeti çıkarıldıktan sonra göç etmeme durumunda elde edilecek beklenen getiriden yüksek ise, göç kararı vermektedir. Diğer yandan, göç etmenin maliyeti sadece seyahat masraflarını, göç edilen bölgede yaşamının maliyetini içermemekte örneğin, aile ve arkadaşlardan ayrılma gibi psikolojik maliyetler de dikkate alınmaktadır. Bu yaklaşımda, getiri ve maliyetler her birey tarafından, bireyin yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi gibi özellikleri dikkate alınarak farklı hesaplanmaktadır. Örneğin, bireyin yaşı ilerledikçe yaşam boyu elde edilecek getiri azalacağından göç olasılığı azalmakta, bireyin eğitim düzeyi yükseldikçe bilgi toplama ve kullanma becerisi artacağından göçe ilişkin riskler azalmakta ve göç etme olasılığı artmaktadır. Ayrıca, göç edilen mesafe arttıkça ilgili bölgeye ilişkin bilgi toplama da zorlaşacağından göçün riskleri ve maliyetleri de artacaktır (Bauer ve Zimmerman, 1999:15). Beşeri sermaye yaklaşımı bir taraftan, neoklasik yaklaşımdan farklı olarak göç kararında ekonomik faktörlerin yanında bireylerin kişisel özelliklerinin de etkili olduğunu ortaya koyarak önemli bir bakış açısı getirirken, diğer taraftan, bireyin, yerleşim yeri ve göç edilen yere ilişkin tam bilgiye sahip olamayacağı bu nedenle de hesaplanan getiri ve maliyetlerin doğru olamayacağı (Molho, 2013:530) ve göçün her zaman sadece fayda maksimizasyonu amacıyla gerçekleştirilen gönüllü bir eylem olmadığı gerekçeleriyle eleştirilmiştir (Kurekova, 2010:7).

İlişkiler ağı (network) yaklaşımı ise, göç eden bireyler arasındaki ilişki ağlarının göç edenlerin karşılaşacağı maliyet ve riskleri azaltarak göçün kendi kendini devam ettiren bir sürece (self-perpetuating process) dönüştürdüğünü ele almakta, bu çerçevede, bir bölgeye göçü başlatan faktörler yerine o bölgeye göçün neden devam ettiğini açıklamaktadır (Massey, vd., 1993:449). Bir bölgeye ilk kez göç eden birey o bölgedeki emek piyasası hakkında sınırlı bilgiye sahip olduğundan yüksek maliyet ve riskle karşılaşmaktadır. Ancak kendisinden sonra aynı bölgeye göç eden akrabalar ve arkadaşlar için ilk göç eden bireyden edinecekleri bilgi sayesinde göç etmenin parasal ve psikolojik maliyeti azalacak, bu durumda yeni göç edecek bireyler için net getiri artacağından ilk bireyin göç ettiği bölgeye olan göç olasılığı artacaktır. Kendi kendini devam ettiren bu süreç, göç veren bölgedeki ücretlerin yükselmesi ve göç alan bölgedeki ücretlerin düşmesi ile zayıflayabilecektir (Bauer ve Zimmerman, 1999:18). Bu çerçevede, ilişkiler ağı yaklaşımı neoklasik teoriyi reddetmemekte, ücret farklılıklarının yanında göç kararını etkilemesi muhtemel diğer ekonomik ve ekonomik olmayan faktörleri de analize dahil ederek göçe etki eden faktörlerin daha kapsamlı açıklamasını yaparak göçü dinamik bir olgu olarak ele almaktadır.

Son olarak, “göçün yeni ekonomisi” (new economics of migration) literatüründe ise, diğer yaklaşımlardan farklı olarak birey yerine ailenin göç kararı verdiği ifade edilmiştir (Mincer, 1978). Söz konusu yaklaşımda, göçün fayda ve maliyeti bireysel bazda hesaplanmamakta, göçün ailenin

tamamı için fayda ve maliyeti hesaplanarak beklenen kazancın maliyetten yüksek olması durumunda göç kararı verilmektedir. Göç kararı sadece bireysel fayda maksimizasyonuna dayanmamakta, göç edilmesi durumunda hane halkının karşılaşılabileceği riskler de dikkate alınmaktadır (Bauer ve Zimmerman, 1999:18).

3. LİTERATÜR ÖZETİ

Türkiye’de iç göçün belirleyicilerine ilişkin çalışmalarda, ekonomik faktörlerin yanı sıra göç edilen bölgedeki kamu hizmetlerinin (Pazarlıoğlu, 1997; Gür ve Ural, 2004), göç eden bireylerin yaş, cinsiyet eğitim durumu gibi özelliklerinin, sosyal ağların (Gedik, 1997; Filiztekin ve Gökhan, 2008) ve göç edilen bölgenin coğrafi konumunun (Gezici ve Keskin, 2005) göç kararı üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye’de iç göçün belirleyicilerinin araştırıldığı çalışmalarda, gelirin ve kamu hizmetlerinin göç kararı üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılrken, işsizlik oranının göç kararı üzerindeki etkisine ilişkin farklı çalışmalarda çelişkili sonuçlara ulaşılmıştır. Pazarlıoğlu (1997), 1980, 1985, 1990 yıllarına ait verileri kullanarak, illerin refah seviyesinin, işsizlik oranının, sağlık ve eğitim hizmetlerinin Türkiye’de iç göç üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde, Gür ve Ural (2004) çalışmalarında, 1990 yılı verilerini kullanarak Türkiye’de iç göçün gelir düzeyi, işsizlik oranı, sağlık ve eğitim hizmetlerinin yanı sıra sanayileşme düzeyi ve kadın işgücü istihdam olanakları ile ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Bir başka çalışmada, Yamak ve Yamak (1999), Türkiye’de net göç oranları ile kişi başına düşen gelir arasındaki ilişkiyi incelemişler ve gelir dengesizliğinin iç göç üzerinde önemli rol oynadığı, bu çerçevede, göçü, net göç veren illerin düşük gelir seviyesinden ziyade, göç alan illerin yüksek gelir seviyesinin etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Evcil, Dökmeci ve Kıroğlu (2006) 1990-2000 verilerini kullanarak gerçekleştirdikleri çalışmalarında, literatürdeki diğer çalışmalara benzer şekilde Türkiye’de iç göç üzerinde ekonomik faktörlerin, özellikle de gelirin belirleyici olduğunu ifade etmişlerdir.

Türkiye’de iç göçün belirleyicilerine ilişkin ampirik çalışmalarda, gelirin, eğitim ve sağlık hizmetlerinin alınan göçü pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılrken, işsizliğin Türkiye’deki iç göç üzerindeki etkisine ilişkin farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Çelikay (2016), 2008-2015 yılları için il düzeyinde Türkiye’de iç göç ile işsizlik arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, Pazarlıoğlu (1997) ve Gür ve Ural (2004)’e benzer şekilde işsizlik oranının iç göç üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çelikay (2017) aynı döneme ait verileri kullanıp kamu harcamalarının etkisini de analize dahil ettiği bir başka çalışmasında ise, illerin aldığı göç ile işsizlik arasında herhangi bir ilişki tespit edemezken, verilen göç ile işsizlik arasında uzun dönemli çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu ifade etmiştir. Özer ve Topal (2017), Türkiye’de 26 bölge için 2004-2016 yılları arasında genç işsizliğin etkilerini araştırdıkları çalışmalarında, genç işsizliğin göç kararı üzerinde etkili olduğu sonucuna

ulaşırken, Ercilesun, Hiç-Gencer ve Ersin (2011), işsizlik değişkeninin Türkiye’de iç göç üzerindeki etkisini negatif ancak istatistiksel olarak anlamsız bulmuşlardır. Bu duruma, kente göç eden bireylerin işsizlik oranını gözetmeden hareket etmesinin ya da sosyal ağlar nedeniyle bireyler tarafından algılanan işsizlik oranının gerçek işsizlik oranından düşük olmasının neden olabileceğini belirtmişlerdir. Benzer şekilde, Atalay ve Öztürk (2016), 2015 yılı için 81 il düzeyinde kümeleme yöntemi ile yaptıkları çalışmalarında, işsizliğin tek başına göçün belirleyicisi olmadığını, Türkiye’de göç hareketinin analizinde gelir seviyesi, istihdamda ağırlıklı sektör ve terör gibi diğer faktörlerin de dikkate alınması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Türkiye’de iç göçün belirleyicilerine ilişkin literatürdeki diğer çalışmalarda, göç eden bireylerin özelliklerinin, sosyal ağların ve göç edilen bölgenin coğrafi konumunun da göç kararı üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Gedik (1997) çalışmasında, Türkiye’de göç eden bireylerin eğitim seviyesinin, kişisel yeteneklerinin, bilgi seviyesinin, göç edilecek bölgede arkadaş ve akrabaların varlığının göç kararı üzerinde etkili olduğunu ifade etmiş, benzer şekilde, Gökhan ve Filiztekin (2008), gelirin yanı sıra yaşın, eğitim seviyesinin ve sosyal ağların göç kararı üzerinde belirleyici olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Gezici ve Keskin (2005) ise, göç edilen yerin ülkenin batı bölgesinde yer almasının, sosyoekonomik gelişmişlik düzeyinin, sanayi veya turizm bölgesinde bulunmasının, metropollere komşu olmasının ve kıyı bölgelerde yer almasının alınan göçü pozitif yönde etkilerken, sıkı yönetim altında bulunmasının negatif yönde etkilediğini belirtmişlerdir.

4. VERİLER, MODEL, YÖNTEM VE BULGULAR

4.1 Veriler ve Model

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye’de iç göçün belirleyicileri ampirik olarak tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu amaçla, çalışmada, TÜİK İstatistiksel Bölge Birimleri Sınıflaması 2. Düzey (26 bölge) için 2008-2013 yılları verileri kullanılarak panel veri analizi yapılmıştır.

Çalışmada test edilen model teorik olarak Sjaastad (1962) tarafından temelleri atılan göçün bir yatırım kararı olarak ele alındığı yaklaşıma dayanmaktadır. Cebula (2005: 268) tarafından formüle edilen bu yaklaşıma göre, bir birey i bölgesinden j bölgesine, eğer, i bölgesinden j bölgesine göç etmenin beklenen net bugünkü değeri ($BNBD_{i,j}$) pozitifse ve j bölgesi yerine diğer bölgelere göç etmenin değerinden yüksekse i bölgesinden j bölgesine göç etme kararı alır. Yani:

$BNBD_{i,j} > 0$; $BNBD_{i,j}$, j ’ye göç etme durumunda maksimum olmalıdır. Burada; $j=1, \dots, z$

z , göç edilebilecek tüm alternatif yerleri göstermektedir.

$BNBD_{i,j}$ iki temel birleşenden oluşmaktadır. Bunlardan birincisi j bölgesinde elde edilmesi beklenen gelir ve diğer ekonomik faktörler (EF) ile ekonomik olmayan faktörlerdir (EOF). Bu çerçevede, j bölgesinin aldığı göç (G_j) ekonomik faktörler ile ekonomik olmayan faktörlerin bir fonksiyonudur.

$$G_j = f(EF_j, EOF_j)$$

Bu çerçevede, çalışmada, Türkiye’de iç göçü etkilediği düşünülen ekonomik ve ekonomik olmayan değişkenlerin yer aldığı denklem (1)’de yer alan regresyon modeli test edilmiştir:

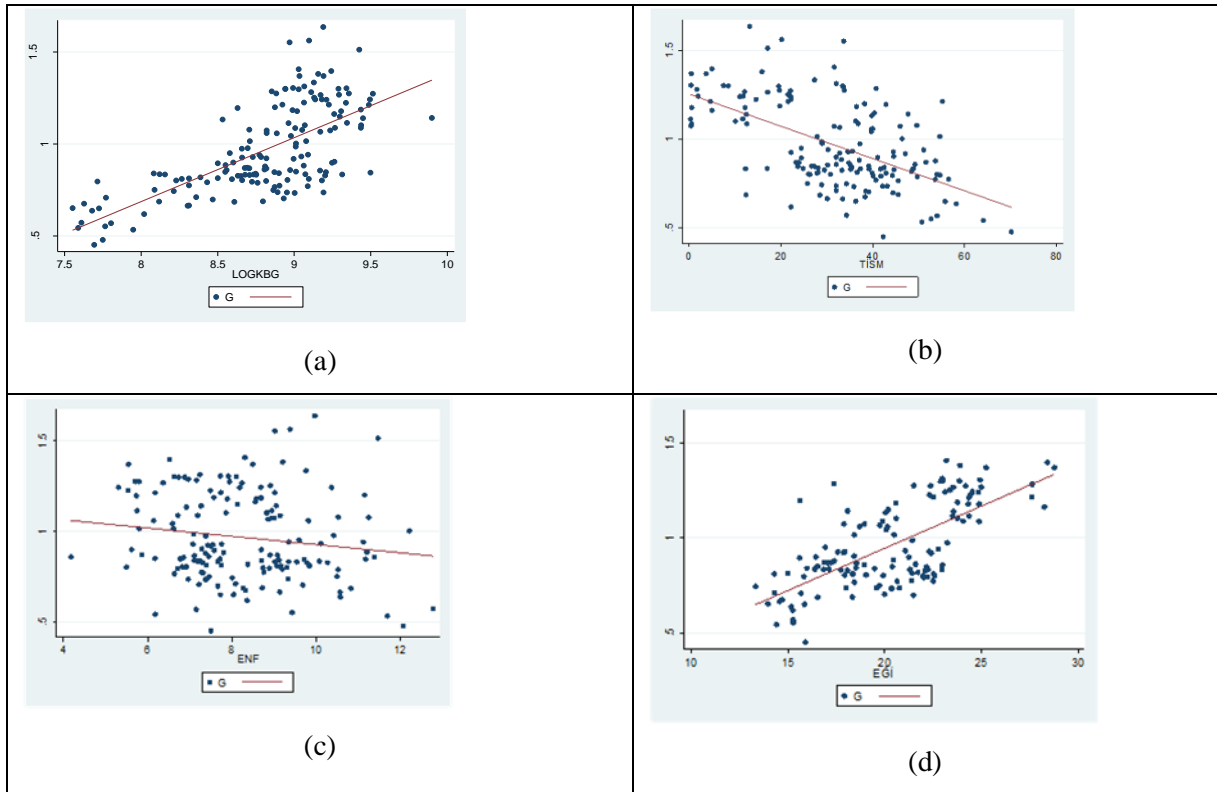
$$G_{jt} = \beta_0 + \beta_1 \text{LOGKBG}_{jt} + \beta_2 \text{TİO}_{jt} + \beta_3 \text{ENF}_{jt} + \beta_4 \text{EĞİ}_{jt} + \beta_5 \text{İŞO}_{jt} + \beta_6 \text{SAĞ}_{jt} + u_{jt} \quad (1)$$

G_{it} değişkeni, Gür ve Ural (2004)’ü takiben bölgenin aldığı toplam göç miktarının verdiği toplam göç miktarına oranını temsil ederken, göç kararına etki ettiği düşünülen LOGKBG_{jt} , bölgenin kişi başına düşen reel gelirinin doğal logaritmik formunu temsil etmekte olup Cebula (2005)’i takiben beklenen gelirin bir göstergesi olarak alınmıştır. Bu çerçevede, kişi başına düşen gelir arttıkça bölgeye olan göçün artması beklenmekte olup (Pazarlığlu, 1997; Gür ve Ural, 2004; Yamak ve Yamak, 1999; Evcil, Dökmeçi ve Kıroğlu, 2006), LOGKBG_{jt} değişkeninin katsayısının beklenen işareti pozitifdir. TİO_{jt} değişkeni tarımsal istihdam oranını temsil etmekte ve tarım sektöründe ücret düzeylerinin düşük olması sebebiyle bir bölgede tarımsal istihdamın artışının daha düşük ücret seviyesi beklentisine neden olacağından, bölgeye olan göçü negatif etkileyeceği düşünülmektedir (Harris ve Todaro, 1970). Bu nedenle TİO_{jt} değişkeninin katsayısının beklenen işareti negatiftir. ENF_{jt} değişkeni, tüketici fiyat endeksini göstermekte olup, Cebula (2005)’i takiben j bölgesinde yaşamının maliyetini göstermektedir. Bu çerçevede, j bölgesinde yaşamının maliyetindeki artış, j bölgesine göç etmenin beklenen net bugünkü değerinin ($BNBD_{i,j}$) azalmasına neden olacağından bölgenin aldığı göçü negatif yönde etkileyecektir. Bu nedenle ENF_{jt} değişkeninin katsayısının beklenen işareti negatiftir (Cebula, 2005). İŞO_{jt} işsizlik oranını temsil etmektedir. Bir bölgedeki işsizlik arttıkça, elde edilmesi beklenen gelir ve dolayısıyla göç etmenin beklenen bugünkü değeri azalacağı için İŞO_{jt} değişkeninin katsayısının beklenen işareti negatiftir (Pazarlığlu, 1997; Gür ve Ural, 2004; Çelikay, 2016). Bu çerçevede, kişi başına düşen gelir, tarımsal istihdam, enflasyon ve işsizlik oranı modele Türkiye’de iç göçe etki etmesi muhtemel ekonomik faktörler olarak modele dâhil edilmişlerdir. Diğer taraftan, EĞİ_{jt} değişkeni, bölgedeki lise dengi mezuniyet oranı göstermekte olup bölgedeki eğitim hizmetinin temsili bir göstergesi olarak alınırken, SAĞ_{jt} , hekim başı hasta sayısını ifade etmekte olup, bölgedeki sağlık hizmetinin temsili bir göstergesi olarak kullanılmaktadır. Eğitim ve sağlık hizmetlerine ilişkin göstergeler modele göçü etkilemesi muhtemel ekonomik olmayan faktörler olarak dâhil edilmişlerdir. Shield ve Shields (1989)’a göre bölgede sunulan kamu hizmetleri de göç kararı üzerinde etkili

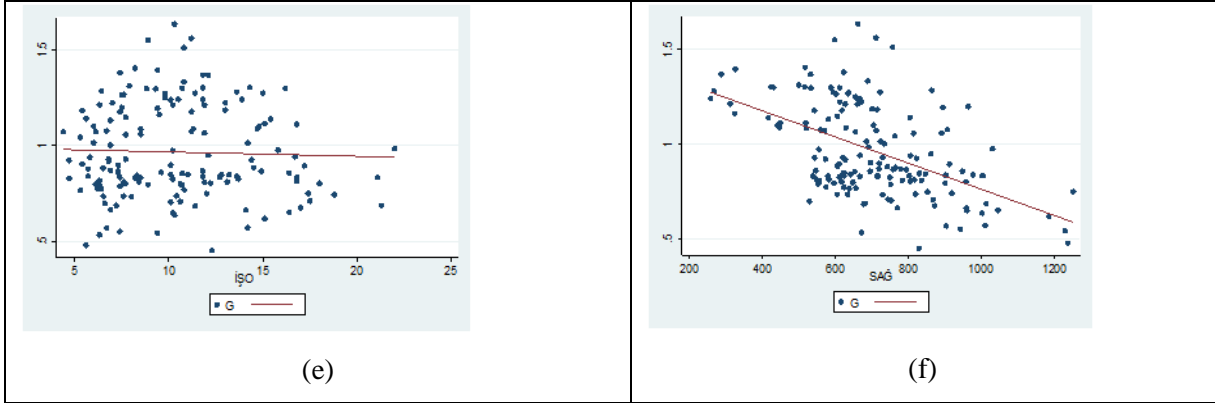
olmaktadır. Bu çerçevede, bölgede sunulan eğitim ve sağlık hizmetleri artıkça göç etmenin beklenen getirisi artacaktır. Bu doğrultuda modelde lise dengi mezuniyet oranı ile temsil edilen $E\check{G}\dot{I}_t$ değişkeninin katsayısının beklenen işareti pozitif olup, hekim başı hasta sayısı ile temsil edilen $SA\check{G}_t$ değişkeninin katsayısının beklenen işareti negatiftir (Pazarlığlu,1997; Gür ve Ural, 2004). Çalışmada, kullanılan kişi başı reel gelir dışındaki tüm veriler TÜİK Bölgesel İstatistikler Veri Tabanından elde edilmiştir. Diğer taraftan, kişi başı reel gelir çalışmanın yapıldığı dönem için TÜİK tarafından hesaplanmadığından TEPAV'ın “gece ışığı verileri”ni kullanarak hesapladığı il bazında reel gelir verileri kullanılmıştır.†

Şekil 1.'de regresyon modelinde kullanılan değişkenlerle Türkiye'deki iç göç arasındaki ilişki 2008-2013 yılları arasında öncelikle grafiksel olarak analiz edilmiştir. Şekil 1a.'da kişi başına gelir (LOGKBG) ile göç (G) arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Tarım sektörü istihdam oranı (TİO) ve enflasyon (ENF) arttıkça göç azalmaktadır (Şekil 1b. ve Şekil 1c.). Diğer taraftan işsizlik oranı (İŞO) ile göç arasında çok zayıf olmakla birlikte ters yönlü bir ilişki gözlemlenirken (Şekil 1e.), göçü etkilediği düşünülen ekonomik olmayan faktörlerden lise dengi mezuniyet oranı ile temsil edilen eğitim hizmeti (EĞİ) ile göç arasında pozitif bir ilişki varken (Şekil 1d.), hekim başı hasta sayısı ile temsil edilen sağlık hizmeti (SAĞ) ile göç arasında negatif bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir (Şekil 1f.).

Şekil 1. Türkiye'de İç Göçün Belirleyicileri

† Gece ışığı verisi kullanılarak yapılan reel gelir tahminlerine ilişkin detaylı açıklama Başboş (2016)'da yer almaktadır.

Tablo 1.'de modelde kullanılan değişkenlere ait betimleyici istatistikler yer almaktadır.

Tablo 1. Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler

Değişken	Değişkenin Açıklaması	Mean	Maksimum	Minimum	Std. Dev.	Skewness	Kurtosis	Gözlem Sayısı
G	Alınan göçün verilen göçe oranı	0.9672885	1.635629	0.4528501	0.2434807	0.388465	2.491092	130
LOGKBG	Kişi başına düşen reel gelirin logaritması	8.805763	9.899733	7.551138	0.4747897	0.8662778	3.376013	130
TİO	Tarımsal istihdam oranı	31.72628	70.2	0.3	14.92114	-.2696696	2.654486	130
ENF	Enflasyon oranı	8.253013	12.78	4.18	1.60386	0.3464158	2.854695	130
İŞO	İşsizlik oranı	10.36346	22	4.4	3.799951	0.7300167	2.983913	130

EĞİ	Lise dengi mezuniyet oranı (eğitim hizmetinin temsili göstergesi)	20.33808	28.78	13.31	3.465154	0.0681856	2.391489	130
SAĞ	Hekim başı hasta sayısını (sağlık hizmetinin temsili göstergesi)	704.2934	1251.062	259.0512	182.5687	0.3829633	3.705314	130

Çalışmada oluşturulan regresyon modelinde, bağımsız değişkenler arasında doğrusal ya da doğrusala yakın ilişki olması durumunda çoklu doğrusallık sorunu ortaya çıkacak bu durum da tahmin sonuçlarının yanıltıcı olmasına yol açacaktır. Oluşturulan modelde çoklu doğrusallık sorunun olup olmadığını tespit etmek amacıyla bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Tablo 2.'de görüldüğü üzere bağımsız değişkenler arasında bu soruna yol açacak düzeyde korelasyon olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 2. Korelasyon Matrisi

	LOGKBG	TİO	ENF	İSO	EĞİ	SAĞ
LOGKBG	1.0000					
TİO	-0.3795	1.0000				
ENF	-0.0638	0.0754	1.0000			
İSO	-0.1252	-0.4985	-0.1069	1.0000		
EĞİ	0.6378	-0.0436	-0.0436	-0.0414	1.0000	
SAĞ	-0.5351	0.3838	0.0371	0.1630	-0.8209	1.0000

4.2 Yöntem ve Bulgular

Panel veri, bireyler, firmalar, hane halkları, ülke gibi birimlere ait yatay kesit gözlemlerin belirli bir zaman dönemi içerisinde bir araya getirilmesinden oluşmaktadır. Örneğin, farklı ülkelerin belirli bir zaman periyodundaki ekonomik göstergelerinin bir araya getirilmesi durumunda ülke paneli elde edilmiş olurken; firmaların, hane halklarının anket, idari kayıt vb. işlemler sonucunda elde edilen gözlemleri ise, mikro panelleri oluşturmaktadır (Arellano, 2003:1). Ekonometrik analizlerde kullanılan diğer veri türü olan yatay kesit veri birçok birim için tek bir döneme ilişkin bilgi verirken, zaman serisi verisi tek bir birimin zamana göre değişen verilerini sağlamaktadır. Panel veri ise, farklı birimlere ait gözlemlerin dönemler boyu analizine imkân vermektedir.

N sayıda birim, t sayıda gözlem ve k tane açıklayıcı değişkenden oluşan doğrusal panel veri modeli aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

$$Y_{it} = \beta_{0it} + \beta_{1it}X_{1it} + \beta_{2it}X_{2it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + u_{it} \quad (2)$$

Modelde, $i=1,2,\dots,N$ kesit birimini ve $t=1,2,\dots,t$ de zaman dönemini göstermektedir. Panel veri modelleri parametrelerin birim ve/veya zamana göre değer almasına bağlı olarak sınıflandırılmaktadır. Bunlardan ilki hem sabit, hem de eğim katsayılarının birimlere ve zamana göre sabit olduğu klasik modeldir. İkincisi, eğim katsayısı sabitken, sabit katsayının birimlere ve/veya zamana göre değişken olduğu “sabit parametresi değişken modeller” dir. Diğerleri ise, tüm katsayılarının birimlere göre değişken, zamana göre sabit olduğu modeller ile tüm katsayılarının hem birimlere hem de zamana göre değişken olduğu modellerdir. Söz konusu modellerden eğim katsayısı sabit, sabit katsayının birimlere ve/veya zamana göre değişken olduğu modeller panel veri analizinde daha çok kullanılmaktadır. Eğim katsayısı sabit, sabit katsayının birimlere ve/veya zamana göre değişken olduğu modeller sabit etkili model ve rassal etkili model olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sabit etkili modelde sabit katsayısı yatay kesit birimine göre değişmekte olup, rassal etkili modelde, birimlere ve/veya zamana meydana gelen değişiklikler, hata teriminin bir bileşeni modele dâhil edilmektedir.

Panel veri analizinde hangi modelin daha uygun olacağına karar vermek için çeşitli istatistiksel testler yapılmaktadır. Bu çerçevede, çalışmada öncelikle birim ve /veya zaman etkilerinin olup olmadığı F ve olabilirlik oran testi (LR) kullanılarak araştırılmıştır. F testi, klasik modelin geçerli olup olmadığını test etmek için kullanılmaktadır. F testinde, H_0 hipotezi klasik modelin geçerli olduğunu (birim ve/veya zaman etkisi) olduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde, LR testinde de H_0 hipotezi klasik modelin geçerli olduğu şeklinde kurulmaktadır. Çalışmada da bu doğrultuda, zaman ve/veya birim etkilerinin olup olmadığı F ve LR testleriyle araştırılmıştır. Tablo 3.’te yer alan LR ve F testlerinin sonuçlarına göre modelde birim ve/veya zaman etkisi vardır. Bu çerçevede, model, klasik model yerine sabit etkiler veya rassal etkiler modeline göre tahmin edilmelidir.

Tablo 3. LR ve F Testinin Sonuçları

	Test İstatistiği Değeri	p değeri	Sonuç
LR Testi	54.21***	0.0000	Birim ve/veya zaman etkisi var.
F Testi	7.46***	0.0000	Birim ve/veya zaman etkisi var.

Not: Anlamlılık düzeyleri; *0.05<p<0.10, **0.01<p<0.05, ***p<0.01.

İkinci aşamada, sabit etkiler modelinin mi rassal etkiler modelinin mi uygun olduğuna karar vermek için Hausman Testi uygulanmıştır. Hausman testinde, hata terimi ile açıklayıcı değişkenler arasında ilişki olup olmadığı, dolayısıyla rassal etkili modelin geçerli olup olmadığı araştırılır. Hausman testinde rassal etkili modelin geçerli olduğu şeklindeki H_0 hipotezi, k serbestlik dereceli χ^2 dağılımına uyan istatistik yardımıyla test edilmektedir. Tablo 4.'te yer alan Hausman testinin sonuçlarına H_0 hipotezi reddedilmemiş rassal etkili modelin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4. Hausman Testi Sonuçları

	Katsayılar			Sqrt(diag(V_b-V_B)) S.E.
	(b)	(B)	(b-B)	
	Sabit Etki	Tesadüfi Etki	Fark	
LOGKBG	0.139827	0.0976122	-0.0836294	0.0510704
TİO	-0.002909	-0.0041924	0.0012834	0.0021094
ENF	-0.012779	-0.0184078	0.0056288	0.0042482
EĞİ	0.0281474	0.0295082	-0.0013608	0.0172557
İŞO	-0.0018563	-0.0028213	0.0009649	0.0022007
SAĞ	0.0001924	0.001588	0.0000335	0.0001416
χ^2	10.26			
p değeri	0.1139			

Not: Anlamlılık düzeyleri; *0.05<p<0.10, **0.01<p<0.05, ***p<0.01.

Panel veri analizinde kullanılan modeller değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı problemlerinin olmadığı varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayımlardan bir ya da birkaçının sağlanamaması durumunda standart hatalar sapmalı olacak, tahmin edilen parametrelerde etkinlik kaybı ortaya çıkacak, böylece t istatistikleri ve güven aralıkları da gerçekçiliğini kaybedecektir. Bu nedenle öncelikle panel veri analizinde kullanılan modellerde bu varsayımlardan sapmaların olup olmadığı araştırılmalı, ekonometrik sorunların varlığının tespiti durumunda ise model, uygun yöntemle tahmin edilmelidir (Tatoğlu-Yerdelen, 2012:199). Bu çerçevede, çalışmada, rassal etkiler modeli kullanılarak elde edilen tahmin sonuçları yorumlanmadan önce değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı sorunlarının olup olmadığı test edilmiştir. Panel veri modellerinde birimler arası hata terimlerinin varyanslarının sabit olduğu varsayılmaktadır. Tersine durumda yapılan tahminler etkin olmamaktadır. Rassal etkili modelde birimler arası hata terimlerinin varyanslarının sabit olup olmadığını test etmek için Breusch-Pagan Lagrange çarpanı (LM) testi kullanılmıştır. LM testi sonucuna göre “birimlerin varyansları eşittir” şeklinde kurulan boş hipotez reddedilmektedir. Buna göre değişen varyans sorunu vardır (Tablo 5.). Diğer taraftan, rassal etkili modellerde hata terimini oluşturan büyüklüklerde zamana göre korelasyon sıkça rastlanan bir problemdir, örneğin; yatırım modellerinde şoklar birkaç dönemi etkilemekte bu durum da hata terimleri arasında korelasyona neden olmaktadır. Otokorelasyon sorunu tespit edilmeden tahmin yapılması durumunda ise değişen varyans sorununda olduğu gibi tahminler tutarlı olmakta fakat etkin olmamaktadır (Tatoğlu-Yerdelen, 2012:225). Oluşturulan regresyon modelinde, otokorelasyon sorununun varlığını test etmek için Bhargava, Franzini ve Narendranathan’ın Durbin Watson ve Baltagi-Wu’nun Yerel En İyi Değişmez testleri kullanılmıştır. Her iki testte de otokorelasyon katsayılarının sıfıra eşit olduğu şeklindeki H_0 hipotezi test edilmektedir. Elde edilen sonuçlara göre her iki test için de kritik değer 2’den büyüktür. Buna göre modelde otokorelasyonun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Panel veri modellerindeki varsayımlardan bir diğeri ise, hata terimlerinin birimlere göre bağımsız olduğudur; fakat rassal etkiler modelinde, yatay kesit birimler boyunca hata terimleri arasında korelasyona sıkça rastlanmaktadır (Tatoğlu-Yerdelen, 2012:228). Bu nedenle yatay kesit bağımlılığı test edilmesi gereken bir diğer ekonometrik sorunu oluşturmaktadır. Modelde yatay kesit bağımlılığının varlığı Friedman testi kullanılarak araştırılmıştır. Friedman testinin sonuçlarına göre birimler arası korelasyonun olmadığına ilişkin H_0 hipotezi reddedilmemiş, buna çerçevede, modelde yatay kesit bağımlılığının olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 5. Değişen Varyans, Otokorelasyon ve Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri

Test	Test İstatistiği Değeri
LM	65.30***
DW	2.216138
Baltagi-Wu LBI	2.4534951
Friedman	6.492

Not: Anlamlılık düzeyleri; *0.05<p<0.10, **0.01<p<0.05, ***p<0.01.

Yapılan testler sonucunda Türkiye’de iç göçün belirleyicilerini analiz etmek amacıyla oluşturulan regresyon modelinde otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı sorunlarına rastlanmazken, değişen varyans sorunun olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda model, sadece değişen varyans sorunu olduğu durumda dirençli varyansların tahminine imkân veren Huber, Eicker ve White tahmin edicileri kullanılarak yeniden tahmin edilmiştir. Tahmin sonuçları Tablo 6.’da yer almaktadır. Tablo 6.’da yer alan tahmin sonuçlarına göre, LOGKBG değişkeninin katsayısı beklendiği gibi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre kişi başına düşen reel gelir arttıkça bölgenin aldığı göç artmaktadır. Benzer şekilde TİO ve ENF değişkenlerinin katsayısının işareti beklendiği gibi negatiftir ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Tarım sektörü istihdam oranı ve enflasyon oranı arttıkça göç azalmaktadır. Tarım sektöründe ücret düzeylerinin düşük olması sebebiyle, tarımsal istihdamın artışı daha düşük ücret seviyesi beklentisine neden olacağından göçü negatif yönde etkilemektedir. Benzer şekilde enflasyon oranındaki artış yaşam maliyetini arttıracığından göçün azalmasına neden olmaktadır. EĞİ değişkeninin katsayısının işareti pozitif olup istatistiksel olarak anlamlıdır. Bölgedeki eğitim hizmetleri arttıkça göç etmenin beklenen getirisi artacağından iç göç olumlu yönde etkilenmektedir. Diğer taraftan İŞO değişkeninin katsayısının işareti beklendiği gibi negatif olurken, istatistiksel olarak anlamsızdır. Söz konusu sonuca bireylerin göç kararı alırken yüksek gelir beklentisinin işsizlik oranının önüne geçmesi (Harris ve Todaro, 1970) nedeniyle ulaşılmış olabilir. Türkiye’de 2010 yılı için göçün belirleyicilerinin araştırdıkları çalışmalarında Ercilesun, Hiç-Gencer ve Ersin (2011), bu çalışmada elde edilen sonuçlara benzer şekilde işsizlik değişkeninin katsayısını negatif ancak istatistiksel olarak anlamsız bulmuşlardır. Bu duruma kente göç eden bireylerin işsizlik oranını gözetmeden hareket etmesinin ya da sosyal ağlar nedeniyle bireyler tarafından algılanan işsizlik oranının gerçek işsizlik oranından düşük olmasının neden olabileceğini belirtmişlerdir. Çelikay (2017) ile Atalay ve Öztürk (2016)’da bu çalışmada elde edilen sonuçlara benzer şekilde işsizlik ile göç arasında anlamlı bir ilişki bulamamışlardır. Ayrıca Şekil 1.’de yer alan grafiksel analizde de Türkiye’de göç işsizlik arasında belirtilen dönemde negatif ama oldukça zayıf bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir. Son olarak, elde edilen sonuçlara göre, sağlık hizmetlerinin göstergesi olarak modelde yer alan SAĞ değişkeninin katsayısının işareti beklenenin tersine pozitif ve

istatistiksel olarak anlamsızdır. Modelden elde edilen sonuçlara göre, kişi başı reel gelirdeki %1'lik artış Türkiye'de iç göçün 0.0976122 birim artmasını sağlarken, tarım sektörü istihdam oranı ve enflasyon oranlarındaki 1 birimlik artış Türkiye'de iç göçün sırasıyla 0.0041924 ve 0.0184048 birim azalmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan eğitim hizmetlerindeki bir birimlik artış iç göçün 0.0265082 birim artmasını sağlamaktadır.

Tablo 6. Tahmin Sonuçları

Rassal Etkiler Modeli Tahmin Sonuçları		Huber, Eicker ve White Dirençli Standart Hatalar ile Rassal Etkiler Modeli Tahmin Sonuçları	
Değişken		Değişken	Katsayı
SABİT	-0.3038142	SABİT	-0.3038142
LOGKBG	0.0976122*	KBG	0.0976122***
TİO	-0.0041924**	TİO	-0.0041924**
ENF	-0.0184078**	ENF	-0.0184078**
EĞİ	0.0295082***	EĞİ	0.0295082***
İŞO	-0.00282130	İŞO	-0.0028213
SAĞ	0.0001588	SAĞ	0.0001588
Wald Testi	59.35	Wald Testi	199.16
Wald Test p değeri	0.0000	Wald Test p değeri	0.0000
R ²	0.6161	R ²	0.6161
Gözlem Sayısı	130	Gözlem Sayısı	130

Not: Anlamlılık düzeyleri; *0.05<p<0.10, **0.01<p<0.05, ***p<0.01.

5. SONUÇ

Türkiye'de ekonomik ve toplumsal dönüşümle birlikte artış gösteren iç göç sonucunda göç alan bölgelerde nüfus yığılmaları meydana gelmiş, altyapı ve ulaşım hizmetleri yeterince yerine getirilememiş, konut sorunu çarpık kentleşmeye zemin hazırlamış, açık ve gizli işsizlik oranları yükselmiş, hızlı nüfus artışı nedeniyle bölgeler arası yatırımlardaki dengesizlik daha da artmıştır.

İç göçün kontrol altına alınıp azaltılmasına yönelik uygun politikaların oluşturulabilmesi için, iç göçün belirleyicilerinin dikkatli bir şekilde ele alınması önem taşımaktadır. Bu çerçevede, çalışmada, Türkiye'de iç göçe etki eden faktörlerin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Türkiye'de iç göçün belirleyicilerini tespit edebilmek amacıyla, TÜİK İstatistiksel Bölge Birimleri Sınıflaması 2. Düzey (26 bölge) için 2008-2013 yılları verileri kullanılarak panel veri analizi yapılmıştır. Sjaastad (1962) tarafından temelleri atılan göçün bir yatırım kararı olarak ele alındığı yaklaşımdan yola oluşturulan

modelde Türkiye’de iç göçü etkilediği düşünülen ekonomik ve ekonomik olmayan değişkenlerin yer iç göç üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Panel veri analizinden elde sonuçlara göre, kişi başına düşen reel gelir ve eğitim hizmetleri arttıkça bölgenin aldığı göç artarken, tarım sektörü istihdam oranı ve enflasyon oranı arttıkça göç azalmaktadır. Türkiye’de iç göç ile işsizlik arasındaki ilişkiyi araştıran literatürdeki bazı çalışmaların (Pazarlıoğlu, 1997; Gür ve Ural, 2004; Çelikay, 2016) aksine, bu çalışmada, işsizlik ile göç arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Söz konusu sonuca bireylerin göç kararı alırken yüksek gelir beklentisinin işsizlik oranının önüne geçmesi ya da bireyler tarafından algılanan işsizlik oranının gerçek işsizlik oranından düşük olması nedeniyle ulaşılmış olunabileceği düşünülmektedir. Son olarak, çalışmada, sağlık hizmetlerinin Türkiye’de iç göçü etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye’de iç göçün kontrol altına alınması, bölgeler arası ekonomik dengesizlikleri azaltacak politikaların uygulanabilmesine bağlıdır. Bu noktada, çalışmadan elde edilen sonuçlar da göz önünde bulundurulduğunda, bölgeler arasındaki gelir farklılıklarının azaltılması, özellikle tarım sektörünün çekiciliğini arttıracak yatırım ve teşvik politikalarının uygulanması önem taşımaktadır. Tarım sektörü, nüfusunun gıda maddeleri ihtiyacını karşılaması, sanayi sektörüne girdi sağlanması, milli gelir ve ihracata katkısı nedeniyle ulusal ekonomi için önemli bir yere sahiptir. Ancak göç nedeniyle göç alan bölgelerde ortaya çıkan sorunların yanında, tarım sektörünün hakim olduğu bölgelerde göç sonucunda nüfusun dinamik kısmının kaybedilmesi tarım sektöründe verimliliğin ve üretimin düşmesine neden olarak ekonomik kalkınmayı olumsuz yönde etkilemektedir. Son olarak, Türkiye’de hem iç göçün azaltılması hem de işgücü verimliliğin ekonomik performans üzerindeki olumlu etkileri göz önünde bulundurulduğunda, bölgeler arası dengesizliği azaltacak yönde eğitim politikalarının oluşturulması bir diğer önemli noktayı oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

Arellano, M. (2003) “Panel Data Econometrics”, New York, Oxford University Press.

Atalay, M. ve Öztürk, Ş. (2016) “Türkiye’deki İllerin Göç ve İşsizlik İstatistiklerine Göre Kümelenmesi”, 2nd International Congress on Applied Sciences: Migration, Poverty and Employment, Konya-Türkiye.

Başıboş, S. (2016) “Gelişmişlik Göstergesi Olarak Gece Işıkları: Ulusal Ölçekte ve İl Bazında GSYH Tahmini”, TEPAV Tartışma Metni No.201617, Ankara.

Bauer, T. ve Zimmerman, F. K. (1999) “Assesment of Possible Migration Pressure and Its Labor Market Impact Following EU Enlargement To Central And Eastern Europe”, IZA Reseach Report No:3, Bonn.

- Cebula, R. J. (2005) “Internal Migration Determinants: Recent Evidence”, *International Advances In Economic Research*, 11: 267-274.
- Çelikay, F. (2016) “Türkiye’de İç Göçler ile İşsizlik Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, 2nd International Congress on Applied Sciences: Migration, Poverty and Employment, Konya-Türkiye.
- Çelikay, F. (2017) “İşsizlik, Kamu Harcamaları Ve İç Göçler Arasındaki Nedensellik İlişkileri: Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(2): 205-219.
- Ercilesun, M., Hiç-Gencer, E. A. ve Ersin, Ö. Ö. (2011) “Türkiye’deki İç Göçleri Belirleyen Faktörlerin Modellenmesi”, *International Conference on Euroasian Economies*, Bışkek-Kırgızistan.
- Evcil, N., Dökmeci V. ve Kiroglu, G. B. (2006) “Regional Migration in Turkey Its Directions and Determinants”, *ERSA Conference Papers*.
- Gedik, A. (1997) “Internal Migration In Turkey, 1965-1985: Test of Conicting Findings In The Literature”, *Review of Economic Studies*, 9: 170-79.
- Gezici, F. ve Keskin, B. (2005) “Interaction between Regional Inequalities and Internal Migration in Turkey”, *ERSA Conference Papers*.
- Gökhan, A. ve Filiztekin, A. (2008) “The Determinants of Internal Migration In Turkey”. *International Conference On Policy Modeling*, Brussels-Belgium.
- Gür, T. H. ve Ural, E. (2004) “ Türkiye’de Kentlere Göçün Nedenleri”, *Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 22(1): 23-38.
- Harris, J. R. ve Todaro, R. D. (1970) “Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis”, *American Economic Review* 60: 126-42.
- Kivisto, P. ve Faist T. (2010) “Beyond a Border: The Causes and Consequences of Contemporary Immigration”, Thousand Oaks, SAGE Publications.
- Lee, S. E. (1966) “A Theory of Migration”, *Demography*, 3(1): 47-57.
- Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., ve Taylor, J. (1993) “Theories of International Migration: A Review and Appraisal”, *Population and Development Review*, 19(3): 431-466.
- Mincer, J. (1978) “Family Migration Decisions”, *Journal of Political Economy*, 86: 749-773.
- Molho, I. (1986) “Theories of Migration: A Review”, *Scottish Journal of Political Economy*, 33: 397-419.

- Özer, U. Ve Topal, M. H. (2017) “Genç İşsizliği, Suç, Göç, İntihar ve Boşanma Düzeyleri İle İlişkili Midir? Türkiye’den Ampirik Bir Kanıt”, Kırklareli Üniversitesi İİBF Dergisi, 6(5):50-63.
- Pazarlıoğlu, M. V. (1997) “1980–1990 Döneminde Türkiye’de İç Göç Üzerine Ekonometrik Model Çalışması”, Çukurova Üniversitesi 5. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, Adana.
- Ravenstein, E. (1885) “The Laws of Migration”, Journal of the Statistical Society of London, 48: 137-235.
- Sjaastad, L. A. (1962) “The Costs and Returns of Human Migration”, Journal of Political Economy, 70: 80-93.
- Stark, O. (1991) “The Migration of Labor”, Cambridge, Basil Blackwell.
- Tatoğlu-Yerdelen, F. (2012) “Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı”, 1. Baskı, İstanbul, Beta Basım A.Ş.
- TEPAV, Gelişmişlik Göstergesi Olarak Gece Işıkları: Ulusal Ölçekte ve İl Bazında GSYH Tahmini Verileri, <http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/4054>
- Todaro, M. P. ve Smith, S. (2012) “Economic Development”, 11th Edition, Boston, Addison Wesley.
- TÜİK, Bölgesel İstatistikler Veri Tabanı, <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/>
- TÜİK, Doğum Yeri İstatistikleri 2015, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24562>
- TÜİK, Göç İstatistikleri Veri Tabanı, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1067
- TÜİK, Nüfus ve Konut Araştırması, 2011, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15843>
- Yamak, R. ve Yamak, N. (1999) “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve İç Göç”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(1): 16-28.